

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен
„доктор” в научна област: 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление: 3.3. Политически науки,
научна специалност „Политология“

автор Арбен Арифи

на тема:

„Политическите и религиозни идеи на Константин Велики“

от проф. д-р Борис Манов

(ЮЗУ „Неофит Рилски”, катедра „Философски и политически
науки”)

Настоящата рецензия е изготвена в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и ВПРАС на ЮЗУ „Неофит Рилски“ и съгласно Заповед №1405/27.06.2018 г. на Ректора на ЮЗУ. Рецензията е възложена с решение на членовете на научното жури за провеждане на процедурата по защитата на дисертацията - Протокол №1/09.07.2018 г. .

Декларирам, че не съм свързано лице по смисъла на § 1, т.5 от Допълнителните разпоредби на ЗРАСРБ с дисертанта, както и че нямам частен интерес, който би могъл да влияе върху безпристрастното и обективно изпълнение на работата ми като член на журито по тази процедура.

I. Биографична информация за дисертанта.

Авторът на дисертацията Арбен Арифи е гражданин на Република Косово. Роден е на 06.04.1973. Средно и висше образование в Косово, през 2007 г. получава магистърска степен във Франция. От м. ноември 2015 г. е

докторант на самостоятелна подготовка по Политология в катедра „Философски и политически науки“ на Югозападния университет и в регламентирания от закона срок е отчислен с право за защита. Владее няколко чужди езика. Притежава солиден професионален опит. Участва активно в различни направления на научната работа: с доклади в научни конференции, публикува в различни списания в страната и чужбина.

II. Данни за дисертацията и автореферата.

Дисертацията е разработена в общ обем от 246 страници, в т.ч. основен текст – 206 страници, 7 фигури, 2 таблици. Използвани са над 600 литературни източника – на английски, немски, френски, италиански, сръбски.

В увода са формулирани целите и задачите на изследването, очертана е актуалността и е формулирана тезата, а в следващите четири глави са разкрити „историческия фон“ на формирането и дейността на Константин като политически лидер (първа глава), причините, стъпките и действията на „обръщането“ му към християнството (втора глава), в трета глава, която според мен е ядро на дисертацията, се изследва политиката на Константин Велики в религиозната сфера и логиката на неговите реформи, съобразеността им със състоянието на Римската империя, а в четвъртата се очертават най-важните прояви на реформаторската дейност в останалите обществени сфери – военната, финансовата, административната.

Авторефератът е от 18 страници и представя основните моменти в дисертацията. В заключението на автореферата са обобщени резултатите на изследването, в изводна форма е очертано значението на делото на Константин Велики за бъдещото развитие на европейската, а и на световната история и са разкрити някои от най-важните съвременни проекции на това дело. Формулирани са приносите на дисертацията, които отразяват резултатите от осъщественото изследване. Посочени са и публикации в

научни издания, включително една в списание, издавано в ЕС, апробиращи основните теоретични тези на дисертацията.

III. Съдържание и основни моменти в дисертацията.

1. Актуалност на темата.

Темата на дисертацията, макар и външно да има по-скоро исторически характер, както показва в своето изложение дисертантът, притежава актуални моменти, изразяващи се главно в „проектирането“ на решенията на Константин Велики, на неговите действия като политически лидер към днешната ситуация на преход в историята на човечеството, в очертаването на възможните решения за въздействие на политическите лидери върху трансформациите в религиозната, политическата, икономическата, военната и културната сфери на обществения живот. Разгледан през тази призма, анализът осъществен в дисертацията дава възможност да изкристализират необходимите качества на лидерите в преходни ситуации, каквато е съвременната, да се припомнят стари методи на управление в такива ситуации, които продължават да бъдат актуални и в днешно време.

2. Основни постижения на дисертацията.

2.1. Дисертацията представя обхвaten преглед на историята на Римската империя от времето преди Константин до годините след неговото управление, а и доста години по-късно. Особено важно е, че А. Арифи проявява „авторов“ подход не само при „подбора“ на историческите и теоретичните източници, но и в умелото вплитане на собствените си идеи в анализите и изводите, които прави на тяхна основа. Именно този подход му дава възможност да достигне до редица тези, формулирани в процеса на разгръщането на изследването.

В тази връзка специално трябва да се посочи, че историческият „преглед“ не е самоцелен, а е центриран около основата тема на

дисертацията и води към изясняването на собствената позиция на автора за ролята на Константин Велики в утвърждаването на ново отношение към християнството, за неговото „вплитане“ в структурата на империята и за изграждането на, както докзва дисертантът, на „нов тип“ не само политическо, но и цялостно (военно, административно, икономическо, социално) устройство на държавата и обществото. Важно е и това, че Ариффи „допълва“ анализа на историческите изворови документи и факти от историята с интерпретиране, в някои случаи и с критика на множеството теоретични източници, което не само разширява „емпиричното поле“, но и му дава възможност да достигне до разкриване и обосноваване на „логиката“ на осъществените от Константин политически и социални реформи.

2.2. Израз на току що казаното и главна същностна характеристика на рецензираната дисертация е, че нейният автор, на основата на очертания подход, успява да достигне до научно-обосновано формулиране на фокуса на предприетото изследване. Този фокус, който детерминира структурата и съдържанието на работата, както посочва Арбен Ариффи, е тезата, че „централно място“ в делото на Константин Велики заема „обединяването на политиката с религията посредством неговия цезаропапизъм, който се смята за първия успешен цезаропапизъм. Посредством цезаропапизма той достига до върха на успехите. Тази идея е в действителност като нож с две остриета, но Константин успява и двете остриета да ги вкара в негова служба и целият успех се дължи именно на тази идея, на тази политика“.

2.3. В съдържателен план се очертават следните същностни характеристики на изследването:

а) въпреки многоаспектността си и опасността от превес на „историята“, изследването е осъществено през призмата на политологичния подход. Този подход дава възможност на дисертанта да се съсредоточи върху политическите аспекти и политическите резултати от дейността и

реформите на римското общество и римската държава, осъществени от Константин Велики.

б) благодарение на този подход Ариффи успява да изведе като ос на своето изследване „политическия аспект“ в отношението на Константин Велики към религията. Факт, който отличава това изследване от множеството други „истории“ за „христианизирането“ на императора. Тук трябва да се посочат няколко основни идеи разгърнати и защитени от дисертанта:

- обосноваването на тезата, че решаващо място и решаваща роля за Константин има „религиозната политика“ (а не например икономическата, финансовата и т.н.). Според А.Ариффи, Константин е бил успешен благодарение на своята религиозна политика, защото чрез религията той решава политически и всякакви други социални проблеми, т.е. религията е била политика и политиката – религия. Това е така, защото в Римската империя религията е свързана пряко със стабилността на държавата. Религията е интегрална част от държавата и държавата регулира религиозните практики, защото нейният успех се е свързвал с нужното благоразположение и почитане на божествата. Именно тук, както показва дисертантът, се проявява една от главните страни на „величието“ на Константин, защото има и други римски императори, които извършват успешни реформи и в икономиката, и във войската, и в законодателството, но Константин е този, който вкарва в действие своята религиозна политика, подкрепяйки и езичниците, и християните, за да бъде първият християнски император *de jure* и да продължи да бъде Pontifex Maximus.

- „теоретизирането“ на избора, решението и действията на император Константин Велики за „абсорбиране“ на християнството. Според дисертанта, Константин видял предимството на християнството много рано и правилно смятал, че с негова помощ той ще обедини империята, която страдала от голямо разединение. Причината за това от една страна е, че

християните са били много добре организирани и обединени, а точно такъв пример е бил необходим на Константин в името на обединението на империята, и от друга, - че легитимирайки ги, той се сдобил с толерантността и лоялността на една силна и издръжлива общност. В противен случай в тяхно лице е щял да продължава да има все по-опасен противник. Освен това единобожието на християнството улеснявало налагането на внушението, че Константин може да обедини разединената империя. Важен момент в този план, който е подчертан от А.Ариффи, са действията на Константин по отношение на Християнската Църква. Той използва Църквата за насърчаване на стабилността, като подпомага утвърждаването ѝ в Римската империя. Това съдейства на християнството да се разшири бързо в границите на империята, въпреки че то е било фрагментирано или повърхностно на много места.

Специално внимание тук заслужава позицията на дисертанта за „християнството“ на самия Константин Велики. В многообразието, дори противоречието от мнения по този въпрос Ариффи отстоява собствена теза, според която сместа между езичеството и християнството в личното поведение на Константин и в неговата политика отразява несигурността на ситуацията, невъзможността бързо да се преодолеят старите езически вярвания и да се наложат новите християнски. Самият Константин се е колебаел в личното си поведение и не е случайно, че чак в края на живота си бива кръстен. Наличието на големи маси от езически настроени хора го е принудило да действа внимателно и с компромиси. И в идейно отношение, и в рамките на религиозната символика, и в рамките на личното си поведение.

- извеждането зад „лично-психологическите“ качества на Константин, политическите „движещи“ фактори и мотиви, които, както твърди Ариффи, въпреки "безпощадната му амбициозност", огромното му желание да стане едноличен владетел на единната Римска империя го

„принуждават“ да действа с разум, компромиси и последователност. Провъзгласяването на религиозната свобода, прекратяването на преследването на християните съдейства на тази цел. Константин се представя като човек готов на сътрудничество с тях. И постига това като уверено се намесва в църковната политика, в теологичните спорове и в предполагаемия духовен авторитет. От друга страна той отчита и силата на езичеството, поради което се съобразява с него и постепенно, и търпеливо съдейства за намаляване на влиянието му. Това е и една от причините, поради които създава нов център на империята, което улеснява промените и в религиозните доминации и постепенно се установява организирана връзка между Църквата и политическата власт.

в) тук се стига до главният резултат, в който намира израз работата на Арифи – обосноваването и доказването на тезата, че същността на поврата, който осъществява Константин Велики е установяването на системата на цезаропапизма. Според дисертанта, корените на цезаропапизма се намират още в ранните царства, но формата, която той му дава, е специална и може да бъде приписвана само на Константин. За разлика от първите форми на цезаропапизъм, където основата на религията е политеистичният езически език при Константин той е свързан с налагането на монотеистична християнска логика. Така цезаропапизмът става основен елемент на политическите и религиозни идеи на Константин и цялата му дейност е насочена към тази точка. Главната причина за това Арифи вижда във факта, че според християнството като монотеистична религия всички в държавата се подчиняват само на Господ и на заместника на Иисус на земята - папата, поради което Константин решава да има тази титла и да бъде и папа, и цезар. Това е и същността на политиката му, от това зависи и успехът на неговата власт. По този начин след легитимирането на християнството Константин полага основите на политическа система, която

доминира в Европа през Средновековието и превръща християнството в партньор на държавната власт.

г) акцентът на политологичния подход в дисертацията намира израз и в „даването предимство“ на „пряко“ свързани с политиката, аспекти в дейността на император Константин, станали предмет на анализ в нея – преди всичко на реформите във военната област, осъществени от него. Ариффи специално изтъква, че военните реформи са от особена важност, защото съдбата на властта и на империята е тясно свързана с войската. Успешната войска е фактически и едно успешно управление. Затова на войската се отделя особено значение още от Античността и продължава и днес да има същото значение. Според дисертанта, Константин не прави особено големи изобретения във военната област, но в действителност адаптира военните промени към неговите политически нужди, като по този начин постига основната си политическа цел – утвърждаване на своята власт и запазване стабилността на държавата.

2.4. Положителна оценка заслужава стремежът на Арбен Ариффи да намери „исторически проекции“ и „съвременни послания“ в дейността и идеите на Константин Велики. Според мен, той правилно вижда тези проекции главно във влиянието на концепцията и практиката на цезаропапизма – от времето на Константин до нашето съвремие.

2.5. Струва си да се изтъкне като заслуга на Арбен Ариффи, че дисертацията е представена за защита на български език (въпреки, че към качеството могат да бъдат предявени определени претенции), факт, който освен съдържателните достойнства на рецензирания текст, показва сериозното научно отношение на дисертанта към поставените и осъществени изследователски задачи.

2.6. В плана на тези резултати на дисертацията трябва да се посочи, че осъщественото изследване поражда и някои въпроси свързани главно с уточняване на оценката на дисертанта към личността и делото на

Константин Велики. Въпреки общото твърдение, че като утвърждава християнството и налага цезаропапизма той спасява империята от разрушаване, създава една нова империя (Византия), която идва с главен център Константинопол, почитащ неговото име и така Константин се нарежда в редиците на най-успешните императори, които Рим има някога, в дисертацията личи нееднозначно отношение към извършеното от Константин Велики. Ето защо ми се струва че към дисертанта могат да бъдат поставени следните два въпроса, уточняващи това отношение:

Първи, само на интелектуалните и другите личностни качества на Константин ли се дължи „ориентацията“ му към легитимирането на християнството в империята или то се „предопределя“ от факта, че християнството „обективно“ съответства на протичащите в обществото социални процеси, че то е най-подходящата „идеология“ за обосноваване и подкрепа за осъществяване на необходимите политически, икономически и социални промени?

Втори, през призмата на основната теза на автора на дисертацията, според която главното в политическите реформи на Константин Велики е утвърждаването на цезаропапизма, може ли дисертантът да даде и каква би била неговата еднозначна оценка за значението на този факт както по отношение на резултатите по време на управлението на самия Константин, така и въобще за същността и историческата роля на цезаропапизма като система на политическото устройство на обществото?

2.7. В края на рецензията ще посоча, че освен очертаните постижения дисертацията съдържа и някои пропуски и проблеми (например съществуването на множество повторения, които въпреки бележките по време на обсъждането за допускане за защита в голямата си част не са отстранени или непрецизираната употреба на понятието „католическо“ християнство), сред които бих открил този, че на радица места при „теоретизирането“ на изследваните проблеми вместо анализ и изказване на

собствено мнение или позиция на автора е осъществен „преразказ“ или „рефериране“ на части от изворови или теоретични източници. Смятам, че дисертацията би прибавила към своите достойнства, ако в тези случаи изложението беше осъществено на необходимото теоретично ниво в представения за защита текст.

III. Заключение.

На основата на казаното до тук за постигнатите резултати в рецензираната дисертация предлагам на уважаемото научно жури за провеждане на защитата на дисертационния труд на тема „Политическите и религиозни идеи на Константин Велики“, да присъди на неговия автор Арбен Арифи образователната и научната степен „доктор“ в научната област: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.3. Политически науки, научна специалност „Политология“.

16.08.2018 г.

Гр. Благоевград

Подпис:

Проф. д-р Борис Манов